

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

G. L. PRENDERGAST, *A Complete Concordance to the Iliad of Homer*; H. DUNBAR, *A Complete Concordance to the Odyssey of Homer*: drugo, pregledano i prošireno izdanje obaju djela priredio B. Marzullo, Hildesheim (G. Olms Verlagsbuchhandlung) 1962, platno, X + 427, X + 398, 4°, svezak 88 DM.

Od prvih izdanja obaju ovih *Popisa* prošlo je gotovo stotinu godina (Prendergast, London 1875; Dunbar, Oxford 1880); bila su to danas već vrlo rijetka djela i u javnim bibliotekama, pa stoga i stručnjacima slabije poznata i rijetko citirana. Ali o njihovoj velikoj vrijednosti i upotrebljivosti za nauku i poslije toliko godina najbolje nam svjedoči pojava ovoga drugog izdanja koje je priredeno anastatički — fotomehanički. Evo stoga najprije nekoliko riječi o tim prvim izdanjima:

Oba *Popisa* predstavljaju zaista nešto izuzetno među djelima takve vrste. Jer dok slični indeksi donose u pravilu samo broj stiha uz oznaku pjevanja u kojem se tražena riječ može naći, dotle je Prendergast — a po njemu i Dunbar — ispisao svaku riječ svakoga stiha zajedno sa čitavim stihom u kojem se ona nalazi, poredao sve takve primjere prema redu pjevanja, a sve podatke zajedno složio u *Concordance* prema njihovu alfabetskom slijedu. Bio je to ogroman posao koji je uz to obavio Prendergast sam, za što mu je bilo potrebno punih šesnaest godina. (Valjalo je naime ispisati gotovo stotinu tisuća skeda s odgovarajućim podacima jer Homerov heksametar, kako je poznato, sadrži u prosjeku četiri do šest riječi — ne računajući razne čestice). Pri tome mu je pomoglo jedino njegovo vlastito iskustvo jer je prije toga već sastavio isti takav *Concordance* za Miltona.

No možemo se zapitati zašto se Prendergast u ono doba prihvatio takvog i tolikog posla. Jer naučni razlozi nisu bili posrijedi, pogotovu ne oni na koje bismo možda mogli pomišljati imajući pred očima interese i potrebe današnjih homerskih istraživanja; Prendergast, koji — kao ni Dunbar — nije bio filolog po struci, takav razvoj nauke, naravno, nije mogao predvidjeti. Njegova je namjera bila mnogo skromnija: htio je, u prvom redu, svojim *Popisom* udovoljiti potrebama škola za boljim poznavanjem Homerova pjesništva, a zatim — ugadajući ukusu svojega vremena — dati priručnik koji će poslužiti onima koji žele pjevati grčke stihove.

Stoga je razumljivo što njegovo, a tako i Dunbarovo djelo (jer oba su popisa u svemu identična) pokazuje čitav niz što većih što manjih nedostataka kad je riječ o korištenju u naučne svrhe tih djela danas. No uza sve to, nedavno je uočena njihova izuzetna vrijednost za izučavanje Homerova epskog jezika, osobito na nivou formula: naime, upotrebljivost se obaju indeksa u rečene svrhe ogleda upravo u tome što nam oni ne kazuju samo stih nego i *mjesto* u stihu na kojem se tražena riječ nalazi. Imajući pred očima tu njihovu osobinu, Marzullo je smatrao da će biti dovoljno ako priredi drugo izdanje anastatički (iako ga je od sastavljanja novih indeksa, spored ogromnog posla, odvrćao i „sumptus pro raris emptoribus ingenitor“). Stoga se njegov rad sastojao, uglavnom, u tome da pregleda čitav tekst Prendergastova i Dunbarova popisa, da ispravi brojna *errata proprie dicta* i da podatke i lekcije uskladi s poznatim oksfordskim izdanjima Homera od Monroa i Allena. Nije to bilo nimalo lagan posao jer je mnogo ispravaka bilo potrebno učiniti posebno u Prendergasta koji u odabiranju izdanja nije bio osobito pažljiv (poslužio se Heyneovim izdanjem iz g. 1802. koje je priredio Priestley 1834; naprotiv, Dunbar se koristio u svoje vrijeme vrlo dobrim izdanjem Ameis-Hentzea za *Odiseju*, a Baumeisterovim za *Himne*). Sva takva odstupanja u odnosu na prva izdanja stavljena su u obilne *Appendices* (str. 417—427; 391—398). Marzullo nije ispravljao jedino razlike koje se tiču augmentiranih i neaugmentiranih glagolskih oblika i oblika sa ν $\epsilon\phi\epsilon\lambda\kappa\upsilon\sigma\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$ i bez njega. Manji broj stihova u Prendergasta uskladen je prema spomenutim izdanjima na taj način što je na marginama

stavljen odgovarajući znak koji upućuje čitaoce za koliko treba da uveća broj stiha u natuknici (što nije nimalo praktično, ali u anastatičkom izdanju nije se dalo nikako drugačije učiniti). Bilo je i drugih novosti: razlučeni su brojni homonimi, istovrsni oblici glagola i imenica u različitoj funkciji (npr. θεά (nom., A 55 od θεά vok., A 1) i dr.

Međutim, uza sav uloženi trud, i Marzullo je moguće učiniti nekoliko većih zamjerki. Jer teško je bilo zamisliti da će knjiga, uglavnom onakva kakva je bila prije gotovo stotinu godina, moći poslužiti i danas, pogotovu u naučne svrhe. — Tako je, na primjer, Marzullo zadržao i dalje ono navođenje cijeloga stiha u kojem se nalazi tražena riječ. To je, doduše, u velikom broju primjera bilo sasvim dovoljno jer u Homera, kako znamo, često jedan stih sadrži cijelu rečenicu (ili barem njezin suvisli dio) te je smisao u tom slučaju potpuno jasan. Međutim, u Homera su vrlo brojni i primjeri zakoračenja, tj. takvi u kojima je za razumijevanje natuknice potrebno znati i njezin kontekst koji je dobrim dijelom sadržan ili u prethodnom stihu (isp. npr. οὐλομένην (A 2), sc. Μῆνην (A 1/) ili u onome koji slijedi za njim (isp. npr. μάλα πολλά /α 1/, sc. πλάγγθη/α 2/); u takvim je dakle slučajevima valjalo promijeniti kriterij te mjesto cijeloga onog stiha u kojem se nalazi tražena riječ, a koji sam ne daje smisao, donijeti odgovarajući dio gornjega, odn. donjega stiha. (O tehničkim teškoćama u takvom poslu kod anastatičkoga izdanja ne treba, naravno, ni govoriti). — Nadalje, zbog strogo provedena principa po kojem su natuknice poredane (po alfabetskom redu), u *Popisima* su u pravilu rastavljeni oblici iste riječi tako da čitalac — da bi dobio maksimalno upotrebljivu informaciju — mora sebi dozvati u pamet često velik broj oblika a da pri tome ne bude nikad siguran nije li koji oblik propustio. Ne mislim ovdje samo na onakve nepravilnosti poput Ζεύς — Διός nego i na sasvim obične i pravilne riječi kojih su svi oblici u takvom popisu samo izuzetno i slučajno doneseni u neposrednom slijedu (kao, na primjer, kod imena Ἀχιλλεύς). Jer takvi se oblici u pravilu nalaze u različitim stupcima, međusobno često veoma udaljenima; isp. npr. oblike riječi „lada“ ναῦφι — νέες, νῆες — νεῶν, νῆδων, da ne govorimo o brojnim glagolskim oblicima od različitih osnova, s augmentom i bez njega, pa o dubletama poput εἰρούμαι, ἐρούμαι; κρατερός, καρτερός; ἑταῖρος i ἕταρος i sl. No taj se nedostatak mogao relativno lako otkloniti kraćom napomenom u *Dodatku*, gdje bi se na jednom mjestu našli svi oblici tražene riječi.

Međutim, najveći nedostatak drugoga izdanja, koji se u njemu nikakvim domišljanjem ne dá otkloniti, leži u tome što Marzullo (kao, uostalom, ni Prendergast ni Dunbar) nije u *Popise* uvrstio sve Homerove riječi: naime, izuzevši prvo mjesto na kojem se javljaju, izostavljeni su svi veznici, prijedlozi, čestice, dijelom i prilozi i zamjenice — iako je i sam Marzullo bio svjestan da pitanje istraživanja Homerova jezika nije moguće „nisi per absolutas Concordantias atque perfectas“. Taj prigovor i drugi navode i obrazlažu (isp. *Gnomon* 35 /1963/, str. 748), ali ja ga izričito iz vlastitog iskustva. Nedavno mi je naime bila potrebna opća informacija o jednoj Homerovoj čestici, o njezinu položaju unutar prvih dvaju kolona, i kako nije bilo druge pomoći, bio sam spreman da pregledam čitav Homerov tekst da bih našao podatak koji me interesira. Na sreću, potvrdu za svoje mišljenje našao sam ovoga puta već nakon nekoliko stotina stihova. Nije tu dakle riječ tek o načelnom prigovoru nego o posve stvarnoj zamjerci. Jer ne zaboravimo da nam ovi popisi danas treba da posluže ne samo za dobivanje statističkih podataka o kretanju kakva fenomena bilo u čitavu Homera bilo u *Ilijadi* i *Odiseji* posebno, a niti samo za usporedbu Homerova epskog izraza s epskim izrazom kasnijih perioda (osobito aleksandrinskoga), nego i za praćenje tražene riječi unutar jednoga stiha, polustiha, pa dapače i unutar jednoga takta, a posebno unutar pojedinih kolona, kako se danas općenito istražuje Homerov i heksametar i jezik. Stoga bi rečeni nedostatak trebalo u što skorije vrijeme otkloniti, a to bar na taj način da se načini naknadni popis svih izostavljenih riječi i čestica. Smatram da to ne bi bilo osobito teško ako bi se radilo ekipno, a treba i znati da su najveći dio posla već obavili Prendergast i Dunbar.

Ali i bez obzira na navedene nedostatke koje svakako treba otkloniti da bi upotrebljivost ovih *Popisa* bila potpuna, oni i ovakvi kakvi jesu predstavljaju, bez sumnje, nešto najbolje i najinformativnije što nam u sadašnjem času stoji na raspolaganju za rečeno istraživanje Homerova jezika, stila i, posebno, formula.